

## Introducere la reeditarea lucrării „Primitivii”\*

Printre puținele opere ale sociologilor români care merită o reeditare, lucrarea din 1943 a profesorului Nicolae Petrescu, *Primitivii; organizare-instituții-credință-mentalitate*, se cuvine a fi luată în considerare.

E vorba de sinteza de cursuri ținute în perioada dintre 1922 și 1948, în scopul pregătirii științifice a studenților vechii Catedre de Sociologie, Etică și Politică a Facultății de Litere și Filosofie a Universității București, condusă de profesorul Dimitrie Gusti.

Textul primei ediții, foarte curînd epuizată, a fost reluat de autorul lui și pegătit pentru o reeditare, într-o formă revizuită, mult îmbogățită prin tot materialul informativ pe care și l-a mai putut procura între timp: este ediția care vede acum lumina tiparului.

Fără îndoială că, azi, după trecerea unui sfert de veac, problemele atinse de autor au fost mult adîncite, atît prin lucrările școlilor de antropologie culturală moderne, deseori puse pe baze structuraliste, cît și prin cercetările și interpretările propuse de către etnologii marxiști.

Socotim totuși că lucrarea merită să fie retipărită în forma în care a fost lăsată de autor, dat fiind că ea continuă a fi folositoare, umplînd un gol rămas încă în literatura noastră de specialitate. Într-adevăr, este singura expunere, de care dispunem în limba română, cuprinzătoare, într-o formă sistematică, erudită și limpede, a materialului de fapte și a elementelor de gîndire necesare pentru abordarea problemei „primitivilor”.

Cartea de față este deci un „manual” care poate fi socotit „clasic”. *Manual*, pentru că e conceput ca o introducere elementară în problemă, redactată sub forma unui rezumat compact, îmbogățit prin trimiteri la o foarte bună informație livrescă: și *clasic*, nu numai prin ținuta sa extrem de riguros academică, ci și în sensul că acesta este textul care a fost folosit de multe generații universitare, constituind astfel și un document istoric, lămuritor pentru întreaga perioadă a învățămîntului nostru sociologic din perioada dintre cele două războaie mondiale.

Lucrarea își păstrează astfel întreaga sa valoare, cu toate că cititorul va fi nevoit, deseori, să primească cu rezerve critice anume interpretări pe care autorul le dă în lămurirea problemei.

---

\* În 1966 urma să fie republicată, la Editura Enciclopedică lucrarea „Primitivii”, de Nicolae Petrescu. În acest scop, profesorul Henri H. Stahl scrisese o Introducere. Un astfel de proiect editorial nu s-a putut realiza, însă, în cadrul îngust al politicii editoriale comuniste de atunci. Deși între timp aparatul critic care ar trebui invocat în reevaluarea gîndirii lui Nicolae Petrescu s-a îmbogățit foarte mult, *Introducerea* profesorului Henri Stahl rămîne actuală. Coordonatele pe care le folosește pentru încadrarea istorică a *Primitivilor* sînt încă relevante. Din acest motiv publicăm acest text de care comunitatea sociologică românească ar fi putut beneficia încă din 1966. Să sperăm că va fi de bun augur și pentru reluarea proiectului de reeditare a operei lui Nicolae Petrescu.

De altfel, întreaga operă a filosofului și sociologului Nicolae Petrescu ar merita o reconsiderare critică pentru a se putea fixa mai clar, în contextul epocii sale, poziția, atât de singulară și atât de puțin cunoscută, a gândirii sale.

În așteptarea unei lucrări mai ample asupra vieții și doctrinei profesate de către Nicolae Petrescu, vom încerca, în textul de față, doar o scurtă schițare a omului și a operei, în măsura în care acest lucru ni se pare a fi necesar pentru mai buna înțelegere a volumului de față.

Născut în București, în 12 iunie 1886, ca fiu al unui meșteșugar și negustor „argintar”, rămîne, copil încă, orfan, dar dispunînd de suficientă avere ca să i se poată de o educație din cele mai alese. Urmînd în țară cursurile elementare la școala Schewitz—Thierin, apoi la liceul Matei Basarab, acest sîrguincios elev urmărește, încă din liceu, cursurile marilor profesori universitari din acea vreme: Titu Maiorescu și C. Dimitrescu—Iași. Dar, ceea ce formează caracteristica întregii sale vieți, el începe, imediat după terminarea liceului, călătoriile sale în străinătate, care aveau să dureze peste 15 ani, rar întrerupte prin reîntoarceri în țară, fie pentru a-și lua bacalaureatul, fie pentru a satisface serviciul militar. Rînd pe rînd, tînărul Nicolae Petrescu colindă Austria, Germania, Franța, Anglia, Italia, Elveția, America, peste tot arătîndu-se a fi un asiduu cercetător de bibliotecă și un avid urmăritor al celor mai de seamă profesori ai vremii, în special cei din Universitățile germane și cu predilecție pe filosofii epocii: Wundt, Paulsen, Simmel, Cassirer, Riehl. Își asigură astfel atât de solida formație filosofică pe care o puteau da, la acea vreme, univeristățile germane; buna școală la care s-au format și alți savanți, mai în vîrstă, unii, decît el, precum Dimitrie Gusti, Vasile Pîrvan, Virgil Madgearu.

După o primă încercare de a da doctoratul cu o teză: „*Hume's Begriff der Erfahrung*”, nu ezită să plece la Londra pentru a căuta și a găsi la British Muzeum lucrările aproape uitate ale lui Glanvill, ceea ce îi permite să completeze, cu o informație inedită în istoria doctrinelor, problema originilor gândirii lui Hume și în 1911, deci la vîrsta de 25 de ani, să primească titlul de Doctor în filosofie al Universității din Rostock, cu teza „*Glanvill und Hume*”.

În toată această perioadă de dinaintea celui diutii război mondial, preocupările lui sînt exclusiv filosofice, cărțile pe care le publică fiind toate centrate pe căutarea unor soluții noi la problemele vremii. De atunci datează volumele *Zur Begriffbestimmung der Philosophie* (1912), *Gedanken und Winke* (1912), *Die Denkfunktion der Verneinung* (1914).

Războiul îl surprinde în Elveția, de unde pleacă în America, atenția lui îndreptîndu-se de data aceasta și spre o activitate jurnalistică și de apărare a intereselor țării, precum și de comentator, pentru o serie de ziare americane, a evenimentelor economice și politice din Europa. Nu părăsește totuși preocupările filosofice, elaborînd de pildă lucrarea *The twofold aspect of Thought* (1920). Dar din ce în ce mai mult atenția i se îndreaptă spre problemele sociale, pe care acuma le dezvoltă și în cadrul unei universități americane unde este numit profesor și pe care le însoțește de călătorii printre triburile băștinașilor indieni.

După război Nicolae Petrescu se întoarce în țară, scriînd o serie de monografii despre țările pe care le studiase, în care trăise și deci le cu-

noștea în adincime : *Fenomenele sociale în Statele Unite* (1921), *Anglia, societatea, statul, civilizație* (1938).

Numit conferențiar de sociologie comparată la Facultatea de Litere și Filosofie din București, în 1922, iar din mai 1945 membru corespondent al Academiei Române, Nicolae Petrescu ajunge a fi unanim apreciat pentru ținuta lui științifică severă, sobră și pentru necontestata lui erudiție.

Deosebit de lămuritor pentru concepția lui sociologică e faptul că, deși făcea parte din catedra în jurul căreia Dimitrie Gusti crea curentul denumit „Școala sociologică din București”, Nicolae Petrescu rămîne cu totul străin de preocupările și lucrările de monografie sociologică ale acesteia, spre deosebire de pildă de colegul său Tudor Vianu, pe atunci de asemenea conferențiar de Estetică la aceeași catedră, care găsea necesar să ia parte la anchetele făcute pe teren, în campaniile anuale ale membrilor școlii românești de sociologie. Nicolae Petrescu concepea însă sociologia ca pe o disciplină pur filosofică, izolindu-se, cu bună știință, de contemporanii săi pentru a se dedica exclusiv muncii de bibliotecă.

Și cu toate acestea, Nicolae Petrescu era totuși un observator social de foarte bună calitate, un fin analist al oamenilor și al societăților lor, însă doar pe baza experienței sale personale, obținută prin considerarea lumii de pe poziția permanentului călător, interesat de oameni, dar rămînîndu-le străin, dornic să se distanțeze de ei după ce i-a cunoscut, sau, cum spune în memoriile sale manuscrise, dornic „să aibă toată viața îndărătul său”, ca pe o experiență trăită și depășită.

De fapt, Nicolae Petrescu mărturisește el însuși că sta pe poziția filosofică și etică a unei „ataraxii stoice”, închisă în sine, în fond destul de pesimistă, dezamăgită și neîncercătoare.

Această atitudine față de viață și problemele ei avea însă meritul unei necruțătoare obiectivități, dublată de o disciplină în muncă mergînd pînă la o exagerată auto-supraveghere. Cu răbdare, Nicolae Petrescu își ține un jurnal auto-critic, de o meticuloasă evidență, a rezultatelor obținute. Astfel dinsul notează că pînă în 1951 inventarul publicațiilor sale cuprindea o listă de 248 titluri, care numărate pe pagini se distribuie astfel : 364 pagini în limba germană, 828 în engleză, 10 în franceză, 3943 în română, în total deci 5136 pagini. Migala lui statistică merge uneori pînă la a număra și cuvintele lucrărilor lor. De pildă *The Principle of Comparative Sociology* ar cuprinde circa 57350 cuvinte ! Mai curios încă : supune pînă și zilele vieții lui unor asemenea analize cvasi-contabile, constatînd de pildă că în 1916 a avut parte de 37 zile bune, 43 rele și 286 indiferente.

Acest exces de precizie dă însă erudiției sale calitatea solidității excepționale : nimic din tot ceea ce putuse strînge în fișele sale nu era lăsat neclasificat sau neorganizat pe planul director al unui sistem minuțios pus la punct , întemeiat pe o gîndire clară. Această gîndire este de fapt cea care ne interesează în primul rînd și asupra ei se cuvine acum a ne opri.

În primul rînd, semnalăm concepția sa despre *Sociologia, ca disciplină filosofică* după cum sună titlul unui studiu din 1933. Prin „filosofie”, Nicolae Petrescu înțelegea judecarea lucrurilor din punctul de vedere al „generalului”. Recunoștea desigur că există științe sociale par-

ticulare, dar tocmai prin faptul că sînt „particulare”, le considera a nu avea un caracter filosofic, căci între particular și general dînsul afirma că deosebirea nu e de grad, ci de esență. Societatea umană fiind însă prin esență un fenomen global, N. Petrescu afirma că prin aceasta aparține categoriei filosofice a generalului. „Global” însă, nu în sensul de simplă acumulare a tuturor realităților studiate, fiecare în parte de altă știință socială particulară, ci în sens de sinteză, de integralitate indisolubilă, aflată la un nivel care nu poate fi sesizat decît „filosofic”, adică exclusiv în cadrul generalității filosofice.

Sociologia, așa cum o concepea N. Petrescu, nu putea fi deci o simplă sumare a științelor sociale particulare, ci o disciplină de sine stătătoare avînd drept obiect „generalitatea”. Aceasta nu înseamnă că N. Petrescu nu admitea și posibilitatea unei alte sociologii, aceasta de un caracter practic, imediat opeativ, ocupîndu-se de cercetarea unor fenomene parțiale, în vederea mînuirii lor. Căci, spune dînsul : „prin cercetările ei parțiale, prin metoda și mai ales prin economie pe care și-o impune, în mod fatal, cînd urmărește anumite rezultate practice și imediate, sociologia este o disciplină particulară, ca oricare altă știință. În această privință nimeni nu-i poate nega atributul de știință propriu-zisă, sau de disciplină autonomă, alături de alte științe sociale. Dar prin scopul ultim pe care-l servește, prin ideea care stă la baza ei și prin realitatea pe care o îmbrățișează, sociologia este în același timp o disciplină filosofică”.

Nicolae Petrescu s-ar părea că poartă aci un dialog cu școala românească de sociologie, recunoscîndu-i utilitatea, dar simultan apărîndu-și poziția filosofică. Dînsul spune : „este foarte probabil ca sociologia să-și desăvîrșească mijloacele de investigație, asigurîndu-și rezultate mai precise și mai utile decît a fost posibil pînă acum. Dar printr-un asemenea progres, sociologia nu ar pierde caracterul de disciplină filosofică”, căci „cu cît sociologia va ajunge o știință mai exactă, cu atît mai mult va fi în stare să joace rolul ei de disciplină filosofică în domeniul științelor spiritului”. „Căci îmbunătățirea ei treptată ca știință, va deschide drumul tot mai larg către o concepție sintetică despre realitatea socială”.

Așadar, Nicolae Petrescu admitea o sociologie pragmatică, doritoare, în scop utilitar, să „cunoască fenomenele în manifestările lor parțiale”, adică ceea ce astăzi se numește deseori o „sociologie concretă”; dar aceasta nu-l împiedică să afirme și „necesitatea unei interpretări a acestor manifestări, în legătura lor cu întreaga realitate socială”, realitate pe care el o concepea însă ca fiind însăși „umanitatea”, considerată, ca la Auguste Comte, drept totalitate a geniului uman, de la origini pînă azi, indiferent de timp, de rasă și de loc, „primitivii” și „contemporanii civilizați” alcătuiind deci deopotrivă „umanitatea” pe care trebuie să o cerceteze sociologia filosofică, pentru a o înțelege în ceea ce are ca permanent „uman”.

Această dezbatere între sociologia ca știință și ca filosofie rămîne azi încă actuală, cînd, sub forme încă mai precise, controversa dintre „sociologia empirică” și cea „teoretică” continuă a fi la ordinea zilei.

Caracteristic pentru viziunea lui Petrescu e faptul că acorda „umanității”, considerată ca obiect specific de cercetare a sociologiei filosofice, caracterul unui fenomen spiritual, și deci sociologiei filosofice ca-

racterul de „știință a spiritului”, desigur în înțelesul gândirii unui Steinthal, Lazarus, Dilthey sau Wundt, pentru care științele „naturii”, neumane, se opun științelor „spiritului”, umane.

Pare neîndoios că Nicolae Petrescu s-a îndreptat spre o asemenea soluție a considerării „umanității” drept obiect de cercetare a sociologiei, anume pentru a putea să-și construiască un cadru conceptual, înlăuntrul căruia să ajungă la o sinteză a experiențelor lui de veșnic călător, care l-au pus în situația de a cunoaște multe și diverse popoare și națiuni, aparent atât de diverse, dar aparținând toate, în fond, unei aceleiași umanități.

În mod firesc deci sociologia lui filosofică apucă drumul metodei comparatiste, lucrările lui de bază fiind: *The Principles of Comparative Sociology* (1924) și *The Interpretation of National Differentiations* (1929).

În aceste lucrări, Petrescu elaborează o teorie prin care afirmă că orice realitate socială cuprinde în sine două aspecte, unul manifest, pe care îl denumește a fi de „suprafață”, și altul latent, denumit „substrat”.

La „suprafață”, adică în manifestările sale vizibile, realitatea socială se manifestă printr-o infinită varietate, prin diferențieri particulare, care nu sînt însă decît istoric temporale și geografic locale, în fond produse totuși al unui aceleiași „substrat” general, permanent și esențial, care este însăși natura umană. Astfel, această natură umană există, neclintit aceeași, de la originile omului pînă astăzi, ea fiind cea care dă forma unor „societăți umane”, aparent diverse, totuși doar moduri de exprimare a fondului comun statornic. Diferențierile naționale nu ar fi deci, afirmă N. Petrescu, cauze explicatoare a diverselor istorii sociale, ci dimpotrivă ele n-ar fi decît efecte ale unei aceleiași „naturi umane” supuse însă unor „condiții istorice” și „locale” variate. Așadar, metodologic, N. Petrescu afirmă că „diferențele de epocă, locale și naționale, sînt deci de considerat din punctul de vedere al proceselor sociale care le produc, astfel că toate diferențele etnice existente sînt simple moduri de manifestare graduală ale unui fond comun, substrat al unei unice rase umane”.

Această teorie a unui „fond uman” permanent și fără caracter istoric, poate fi desigur contestată. Nu e mai puțin adevărat însă că trebuie să ținem seama și de faptul că ea a fost elaborată și difuzată într-o vreme cînd Europa era frămîntată de curentele obscurantiste ale rasișmului, care împărțeau omenirea în rase nobile, de stăpîni, și rase inferioare, menite a fi exploatate dacă nu de-a dreptul nimicite.

Această împotrivire față de prejudecățile rasiale o găsim răspicat formulată la Nicolae Petrescu încă din 1922, cînd schițează o *Introducere la studiul comparativ al societății*, dublată și de o viziune optimistă într-un viitor cînd „omenirea va începe să privească diferențierile naționale ca manifestări ale unui fond comun” și cînd deci „cultura va deveni compatibilă cu viața socială și politică a popoarelor”, dînsul sperînd că abia „atunci vom putea realiza o societate a națiunilor, unde valorile morale să reprezinte nu constrîngerii dictate de împrejurări politice, ci obligațiuni corespunzînd naturii omenestii”.

Chiar dacă am socoti utopic acest vis al unei societăți viitoare pe care ar putea-o ajuta să se formeze înțelegerea corectă a învățămîntelor sociologiei comparate, nu e mai puțin adevărat că această utopie are un

caracter atât de clar umanitar, încît Nicolae Petrescu poate lua loc cu cinste într-o istorie a gândirii sociologice progresiste românești dintre cele două războaie.

Concepută în acest spirit, lucrarea *Primitivii*, își propune deci să strîngă sistematic informațiile necesare pentru a convinge pe cititor că într-adevăr există o „identitate de fond, care străbate diversele forme de viață socială în toate locurile și timpurile și pe care o ilustrează atât de pregnant continuitatea civilizației”.

În capitolul întii al lucrării, această teză este foarte clar expusă. Pentru Nicolae Petrescu termenul însuși de „primitivi” pare nejustificat datorită sensului său pejorativ, primindu-l doar pentru că un altul mai adecvat nu s-a găsit și pentru că acesta este cel mai răspîndit între specialiști. Dar afirmația că termenii de „primitivi” și cel opus de „civilizați” ar corespunde unei deosebiri între „inferior” și „superior” i se pare a fi fundamental greșită. În fond „civilizații” dispun de mai multe mijloace tehnice decît „primitivii”. Dar „înmulțirea mijloacelor tehnice și intelectuale nu sporește desăvîrșirea civilizatului pînă la o diferențiere esențială, ca ființă omenească, față de primitiv. Deosebirea de suprafață nu înseamnă în acest caz și o deosebire de substrat, ci mai degrabă o deosebire în funcție de mediu și evoluție”.

Așadar prin „primitivi” trebuie să „înțelegem acele grupuri de oameni care se găsesc într-o stare începătoare de organizație și care nu arată semne de progres material și spiritual în aceeași măsură cu popoarele așa numite civilizate”, deosebirea fiind deci de grad și nu de esență.

Cu alte cuvinte, Nicolae Petrescu se opune, dintru început, nu numai teoriei rasiste, ci pînă și teoriilor lui Lucien Levy Bruhl, care afirma existența unor deosebiri între modul de gândire al primitivilor, care ar fi atins doar treapta unei înțelegeri „prelogice” a fenomenelor naturale și sociale, de o calitate esențial inferioară față de mentalitatea „logică” a civilizațiilor. După Petrescu, dacă există deosebiri intelectuale între primitivi și civilizați, acestea sînt doar graduale și aflate pe o aceeași linie de dezvoltare a unei singure civilizații umane. Deosebirea, dintre primitivi și civilizați, ar consta mai curînd afirmă, nu atât sociologul cît logicianul, Petrescu, nu atât în sfera silogismelor cît în cea a capacității de a stabili, mai riguros, postulatele inițiale asupra cărora operează mintea noastră, capacitate care ține însă numai de îndemînarea tehnic operațională a oamenilor.

Pentru a surprinde fondul comun care leagă laolaltă pe primitivi și pe civilizați într-o aceeași istorie a civilizației umane, sînt însă necesare studiile de sociologie comparată, metodă care i se pare a fi „indicată de însăși similaritatea ce există în modul de a lucra al spiritului omenesc la toate popoarele”. Dar pentru a o surprinde este nevoie ca analiza să treacă dincolo de faptele aparente, atîngînd nivelul adînc al vieții latente care le dă naștere, căci numai „cine nu rămîne la suprafață, descoperă toate elementele unei mișcări continue, care constituie însăși esența vieții sociale a omului”.

Metoda studierii comparative a omenirii, atât primitive cît și civilizate, ne poate deci arăta existența „unor trebuințe comune a întreg genului omenesc”, viața socială fiind în fond, neconținut, „opera omului în luptă cu natura fizică și cu propria sa natură”.

În cadrele acestea teoretice, odată fixate, lucrarea „Primitivii” capătă caracterul unei expuneri sistematice a tuturor aspectelor vieții sociale pe care le poate distinge o analiză sociologică centrată pe ideea „manifestărilor spirituale”, ca fond uman permanent. Sînt astfel înfățișate serii foarte bogate de informații factice cu privire la formele de organizare a societăților primitive, cu accent pus pe problema „diviziunii sociale a muncii” și pe consecințele sale la nivelul „solidarității” și „diferențierilor sociale”, mergînd pînă la formele de organizare a acestor grupuri elementare, în aspectele lor atît de complicate cum sînt cele ale totemismului, considerat în calitatea lui de sistem complex de viață socială, reglementînd formele tribale și clasele matrimoniale, adică întreaga structură a vieții primitive.

Aceste forme totemice sînt apoi puse în legătură cu organizarea politică, uneori despotică, alteori democratică a primitivilor, autorul ajungînd la concluzia că „parcurend diferitele tipuri de ierarhie și guvernare la primitivii de azi, avem impresia că aproape toate formele cunoscute, de distincție, în societate și de exercitare a puterii se întîlnesc la aceste popoare. Caracterul lor rudimentar nu înlătură această impresie, care confirmă încă odată adevărul că spiritul de invenție al omului, în domeniul social și politic, este puțin productiv. Căci elaborarea formelor, precum și susținerea lor de condiții și concepții mai evolute, nu înseamnă o deosebire esențială”.

O serie de alte capitole sînt închinată problemelor „Familiei”, cuprinzînd o analiză a diferitelor forme de căsătorie, a sistemelor de rudenie, a conduitei față de rude, cu specială insistență asupra situației sociale a femeii.

Sînt, de asemenea, analizate problemele în legătură cu organizarea juridică a primitivilor, cu modalitățile împărțirii justiției, regulile proprietății, precum și creațiile spirituale în domeniul magiei și religiei, în legătură desigur cu problema „mentalității primitive” și a concepțiilor morale aferente.

Pe baza materialului strîns astfel, Nicolae Petrescu afirmă că există atît de multe identități între viața primitivilor și cea a civilizațiilor, încît „se poate concluda în mod legitim asupra unui substrat comun la cele două grupuri de oameni. Deosebirile de suprafață, între civilizații și primitivi sînt, cum am pomenit, datorită unor diferențieri de mediu și evoluție iar nu unor deosebiri organice”.

Concluzia aceasta i se pare a fi întărită și prin existența unei lungi serii de „supraviețuitori”, adică de elemente culturale primitive dăinuind pînă tîrziu, în plină epocă civilizată, precum și de existența unor „paralelisme” culturale între diferite popoare.

Acestea ridică însă o problemă teoretică mult dezbătută între cercetătorii problemei căreia Nicolae Petrescu se simte obligat a-i acorda un întreg capitol final. De altfel, de-a lungul volumului, el mai avusese prilej să expună, nu numai fapte, ci și diverse teorii emise în legătură cu ele. Rezumate conștiincios, ele fuseseră de obicei însoțite de comentarii foarte prudente, neacordîndu-li-se decît o limitată valoare metodologică, fiind primite doar ca simple ipoteze de avut în vedere, iar nu ca adevăruri definitiv stabilite. Deseori, pentru lămurirea unor probleme, autorul afirmă că e necesară folosirea simultană a mai multor ipoteze de lucru, chiar atunci cînd ele fac parte din „teorii” contrazicătoare. Aceeași atitudine o va păs-

tra și în capitolul final închinat dezbaterii teoriei „difuzioniste”. Potrivit acesteia „similaritățile” existente între cultura diverselor popoare s-ar putea explica prin admiterea ipotezei că a trebuit să existe cândva, în anumite regiune a pământului, un prim început, adică un grup uman creator al celor dintii elemente culturale, care de aci s-au putut „difuza”, adică răspîndi pe largi arii teritoriale, uneori pe toată suprafața pământului. Fără a nega posibilitatea unui astfel de mecanism de difuzare, Nicolae Petrescu înfățișează însă și argumentele care i se pot opune, așa cum le-a formulat școala adversă, a „plurigenezei” și a „evoluției endogene”, admitînd adică posibilitatea ca aceleași bunuri culturale să se fi născut, simultan sau succesiv, în diferite locuri și timpuri, pentru a suferi apoi o lentă evoluție paralelă. Amîndouă teoriile i se par a fi deopotrivă de justificate, astfel că metodologic ar fi „mai conform cu realitatea a face apel la cele două ipoteze pentru explicarea similarităților între diferitele triburi de primitivi”.

În încercările lui de a fi absolut imparțial, N. Petrescu a folosit și câteva lucrări de sociologie marxistă. Desigur, în primul rînd *Originea proprietății, familiei și statului*, a lui Fr. Engles, dar și ale lui Heinrich Cunov, din care însă nu citează decît două lucrări. Acest autor, deși sta pe poziția doctrinară a unui „marxism de catedră”, este totuși unul dintre savanții care au făcut cercetări directe la teren asupra primitivilor și în același timp unul dintre cei mai buni cunoscători ai problemei organizațiilor „pe clase de vîrstă” și a formelor familiale ale vieții sociale. Ar fi fost deci necesar să fie folosite nu numai lucrările *Die Verwandtschafts organisationen der Australneger* (1894), și *Zur Urgeschichte der Ehe und Familie* (1912), *Ursprung der Religion und des Gottesglauben* (1913) ei și *Die Technik in der Urzeit* (1921) și cele patru volume *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte* (1926) care de fapt reprezintă expunerea sistematică și de sinteză a gândirii acestui autor.

Lipsește, de asemeni, o discuție a cărții Rosei Luxemburg, *Einführung in der Nationalökonomie* care cuprinde un întreg capitol închinat „primitivilor”, dar, mai ales lucrarea lui Heinrich Ellermann, *Urkommunismus und Urreligion, geschichtsmaterialistisch beleuchtet* (1921), extrem de sugestivă încercare de a explica totemismul drept formă de organizare a relațiilor de producție în anumit stadiu de dezvoltare a forțelor de producție.

Poate că ar fi trebuit să fie folosite și unele lucrări românești ale vechii literaturi marxiste de la noi, precum studiile publicate în „Literatură și Știință” a lui C. Dobrogeanu Gherea, de către Sofia Nădejde, despre „Familie” care a rămas pînă azi cea mai clară expunere în românește a teoriei Morgan, în lumina interpretărilor lui Engels.

Dar lipsa cea mai de seamă a lucrării constă în faptul că, în ciuda multitudinii de teorii rezumate, nu sînt clar indicate liniile directoare ale diverselor curente elaborate cu privire la problema culturii primitive. Cititorii nu își pot, de aceea, da suficient de bine seama în ce a constatat interpretarea vieții sociale a primitivilor în lumina concepției evoluționiste (Morgan și școala lui) potrivit căreia diversele elemente culturale, considerate izolat, așa cum au putut fi constatate la diverse popoare, se înșiruie logic pe o singură linie de dezvoltare. Nu pot avea nici viziunea clară a interpretării „funcționaliste” (Malinowski și școala lui) care consideră dim-

potrivă că diversele elemente constitutive ale unei culturi nu pot fi înțelese decât în virtutea lor istoric locală, fiecare element cultural fiind așadar explicat, static, prin funcțiunea pe care o are în contextul său.

Evident, nu i se poate reproșa lucrării că nu e la curent cu operele care au apărut în ultimele decenii. Totuși cititorul trebuie să fie avizat asupra faptului că o nouă literatură, foarte bogată, a apărut între timp, care nu numai că pune în dezbatere critică întreg materialul pînă acum cules, dar aduce și contribuția unui material informativ nou, cules metodic de către o lungă serie de instituții de specialitate, cu ajutorul unor tehnici de culegere cu mult mai bine puse la punct decât cele ale deceniilor trecute, mînuite fiind de cercetători de teren cu o pregătire profesională excepțională.

Nu trebuie pierdut din vedere că după cel de al doilea război mondial omenirea a intrat într-o fază nouă a istoriei sale, caracterizată, printre altele, printr-un gigantic proces de „decolonizare”, care a dat viață seriei de state naționale ale băștinașilor din Africa, America de Sud și Asia. Se pune astfel problema existenței nu numai a „primitivilor” ci și cea a acestei de „a treia lumi”, încă „subdezvoltată” dar în curs de dezvoltare spre un nivel de cultură modernă. Într-adevăr, această experiență socială nouă a „decolonizărilor” pune în lumină un fenomen social cu totul nou, cel al destrămării, în ritm rapid, a vechilor forme de organizare locale, sub presiunea introducerii tehnicii moderne. Studiul exclusiv al „primitivității” își pierde de aceea mult din interesul lui anterior, pentru a ceda întietate problemelor pe care le pune însăși viața prin faptul că în teritoriile foste coloniale se confruntă pe tot globul forme „primitive” și forme „evolute”, declanșind vaste și complexe procese de restructurare socială, potrivit unor mecanisme sociale încă nedeplin cunoscute sub numele de „acculturare”. De o astfel de problemă se preocupă azi nu numai antropologii culturali ci și istoricii, care, în lumina experiențelor contemporane, caută să regăsească și în trecutul omenirii procese similare de pătrundere a unor culturi avansate în regiuni subdezvoltate.

În ceea ce îi privește, antropologii culturali, față de această schimbare radicală a problematicii lor, au trebuit să-și revizuiască teoriile și ipotezele de lucru, deplasîndu-și din ce în ce mai clar centrul de interes de la problemele strict „culturale”, la cele „sociale”, sociologizîndu-și cercetările, în sensul că aplică în anchetele lor de teren schemele de cercetare complexe elaborate de sociologii „empirici” și își teoretizează rezultatele în lumina unor teorii sociologice căutînd să unifice, într-un singur cadru conceptual, toate științele căpătate prin cercetarea atît a trecutului cît și a prezentului, atît a „primitivilor” cît și a „civilizațiilor”.

În linii mari, două sînt curențele actuale dominante în lumea specialiștilor : pe de o parte școala marxistă, care din ce în ce mai clar pune accentul pe analiza diverselor „formațiuni social economice” adică pe studiul „modului de producere” care determină în fond întreg sistemul de viață socială a oamenilor, chiar pînă la amănunțele atît de îndepărtate cum sînt cele ale vieții de familie și a sistemelor de rudenie, iar pe de altă parte școlile „anistorice”, care, negînd importanța punctului de vedere istoric, caută să găsească fondul constant al absolut tuturor formelor de viață socială, indiferent de loc și de timp, unind într-o aceeași schemă teoretică atît pe primitivi, cît și pe „civilizați”.

Una din teoriile anistorice care în ultima vreme a avut parte de o răspîndire atît de mare încît putem vorbi chiar de existența unei „mode” spirituale, este cea a „structuralismului”, reprezentat în primul rînd prin lucrările lui Claude Levy Straus.

Nu e locul să intrăm în analiza mai de amănunt a acestei poziții structuraliste și a nenumăratelor controverse pe care le-a ridicat. Trebuie însă ca cititorul lucrării de față să fie avertizat că „*Primitivii*” lui Nicolae Petrescu nu reprezintă decît un excelent manual de introducere în problemă, dînd sub o formă concentrată informațiile elementare strict necesare celui care vrea să se lămurească asupra problemei „primitivilor”.

Dar, adîncirea și aducerea la zi a informațiilor este necesar să fie făcută prin lectura unor lucrări recente, în parte traduse în românește și în parte în curs de publicare sau existente în biblioteci.

H. H. STAHL